

Данъчно облагане на труда в България

гл. ас. д-р Емил Калчев,
Нов български университет

1. Постановка на въпроса

Определяща характеристика на икономическия индивид (*homo economicus*) е стремежът към богатство, а участието в икономическия (стопанския) кръгооборот е начин за създаването (и използването) му¹. В кръгооборота два субекта – домакинствата (икономически индивиди) и фирмите (главно юридически лица) си взаимодействат: индивидите предоставят труда и капитала си на фирмите; въз основа на тези фактори фирмите произвеждат стоки и услуги;

¹ Въпреки че богатство може да се придобие и в гражданскоправната сфера (напр. по наследство, завет, дарение), икономическият кръгооборот е главният му източник.

последните се продават на домакинствата за потребление; с приходите от продажбите фирмите заплащат използването на труда и капитала на домакинствата; те с получените средства закупуват нови стоки и услуги от фирмите и т. н. Кои от двата субекта движи този кръговрат? Според нас това са икономическите индивиди: те захранват с ресурси (труд и капитал) фирмите, те произвеждат и потребяват продуктите им, те притежават и управляват фирмите. Следователно, тяхната икономическа перспектива е меродавна както за икономическия анализ, така и за институциите (организации, закони, наредби и др.), изградени на негова основа.

Икономическият кръгооборот не само функционира в институционалната рамка, поставена от държавата, но е и основен източник за финансирането ѝ, като главен инструмент за това са данъците. Те се „захващат“ на две места в стопанския кръгооборот – към финансовите потоци от фирмите към домакинствата (преки / доходни данъци) и от домакинствата към фирмите (косвени / върху потреблението данъци) [1, с. 168]. Технически и в двата случая това може да стане както при домакинствата, така и при фирмите, но за държавата предпочитани са фирмите (облагане на източника), поради далеч по-малкият им брой и далеч по-добрите възможности за финансов контрол върху тях (те най-малкото са длъжни да водят счетоводство). Отчитайки необходимостта от данъчно обхващане на доходите от труд и от капитал (тогава главно земята), класикът на политическата икономия Дейвид Рикардо дефинира (преките) данъци като „. . . дял от продукта на земята и труда . . . , предоставян в разпореждане на правителството“ [2, с. 112].

В този контекст логично възниква въпросът за теоретичните принципи, върху които почива данъчното облагане на доходите от труд, както и за приложението им в българското данъчно законодателство.

2. Данъчна теория

2.1. Дефиниции и ограничения

Познати са различни дефиниции

на понятието „данък“. От тях само тези в действащото законодателство имат правна сила, поради което те са най-точни, защото в този случай данъкът реално действа така, както е дефиниран. Българското законодателство не дава легално определение за данък. Фактически за данъци у нас се приемат всички налози, наречени данък в съответния закон. В този смисъл българската практика не е изключение. Прецизна легална дефиниция се дава в германското законодателство. Според нея данъци са „. . . Всички парични плащания, непредставляващи заплащане на определено благо, които са наложени с цел реализиране на приходи от публичната власт на всички онези, за които са изпълнени условията на закона . . . ; реализирането на приходи може да е вторична цел“². От това определение стават ясни най-малко две неща – първо, че срещу платени данъци отделният данъкоплатец не може да очаква получаването на определено благо (напр. стока или услуга), което съществено отличава данъците от задължителните публични социалноосигурителни вноски, срещу които се получават конкретни услуги (напр. здравни услуги, помощ за безработни, пенсии и др.). Второ, съществуват случаи, в които реализирането на приходи може да не е първична, а вторична цел на облагането. Тази добавка в дефиницията създава правна възможност за прилагането на данъците като

² Abgabenordnung (AO), § 3, Abs. 1.

инструмент за управление на икономиката и обществото. Важно е да се отбележи, че независимо от възможността за преследване на други приоритетни цели с данъчното облагане винаги се цели реализирането на приходи³.

Независимо от изтъкнатите формални различия между данъци и задължителни публични социалноосигурителни вноски, от икономическа (т. е. от материална) гледна точка те са твърде близки помежду си. Това показва и дългогодишният дебат за намаляване на осигурителното бреме у нас – задължителните вноски се смятат за данък върху труда и усилието на бизнеса е те да бъдат намалявани, защото общият им размер е по-висок от този на действащия в България личен подоходен данък. Този възглед е характерен не само за практиката, но с основание се застъпва и от част от теорията [3, с. 93]. От друга страна, акцент може да бъде поставен и върху формалните различия между отделните налози [4, с. 378-395]. Такъв подход ще бъде възприет и тук – няма да разглеждаме публичните социалноосигурителни вноски като данък върху доходите от труд, а ще се ограничим само до качеството им на разход при формирането на данъчните основи.

Освен за финансиране на публичната власт, данъците се използват

³ Не е така например при глобите, където реализирането на приходи не е цел, въпреки че и те са в приход на публичен бюджет.

и като инструмент на икономическата и социалната политика – главно за насочване на икономическото поведение и преразпределяне на богатството в обществото. Насочващата функция се изразява в постигането или възпрепятстването на определено поведение на данъкоплатците – например семейното подоходно облагане (САЩ, Австрия, Германия и др.), при което доходите на семейството като цяло се облагат по-ниско в сравнение със сбора от отделните облагания на членовете му, като се очаква това да стимулира създаването на семейства. При тази функция управлението на победението е първичната, а финансирането на публичната власт – вторична цел. Аргумент против насочването е, че така се нарушават пазарните съотношения и сигнали (изкривяване на пазара). Аргумент в подкрепа е, че чрез него се преодоляват пазарни провали и само извън тях то е икономически неефективно. Докато насочващата функция изисква икономически аргументи (реалистични или не), преразпределящата функция на облагането се основава на социални доводи, които по правило са вградени в политическа доктрина. Същността на тази данъчна функция ясно се илюстрира от думите на Франсоа Волтер, според който в областта на данъчното облагане „ . . . изкуството на правителството се състои в извличането на възможно най-много пари от една социална класа, за да ги даде на

друга” [3, с. 93; 4, с. 378-395]. Тази позиция предполага несправедливо разпределение на доходите в обществото, което налага преразпределянето им посредством облагането. В практиката са познати два механизма за преразпределяне – социални трансфери и данъци. Социалните трансфери представляват плащане от бюджет към нуждаещи се или социално слаби. В този механизъм данъците участват индиректно – като източник за финансиране на бюджета. От друга страна, при прилагане на прогресивна скала и изключването на някои лица от облагането се получава така, че едни групи данъкоплатци плащат по-малко данъци (в отношение към доходите си) от други, при което се извършва директно преразпределяне чрез данъците.

2.2. Принципи на данъчното облагане

Несъмнено данъци не се плащат доброволно. Налагането им е свързано с отпор от страна на данъкоплатците и санкцията на закона е гаранция за събирането им. Изхождайки от антагонизма между данъкоплатците и публичната власт, изпъква необходимостта те да бъдат убеждавани, че плащането на данъци е правилно, необходимо, справедливо и т. н. От средните векове насам всяка епоха дава своя специфична аргументация на този въпрос, изразяваща се в утвърждаването на системи от данъчни принципи или на идеални данъчни

системи, базирани на определени принципи⁴.

Система от четири принципа формулира класикът на политическата икономия Адам Смит в знаменития си труд „Богатството на народите”: равномерност, определеност, удобство и ниски разходи [5, с. 777-778]. Те обхващат главно процеса на събиране на данъците, доколкото са тежен материален конструктивен принцип (такъв всъщност е само първият от тях – равномерност). По-късно той е доразвит от друг класик – Джон Стюърт Мил, в светлината на неговата Теория на жертвата. Днес той се прилага като принцип на възможността за плащане и се отнася до разпределянето на общото данъчно бреме между данъкоплатците. В съвременна интерпретация той постулира, че данъците са справедливи, ако „бремето върху всеки данъкоплатец отразява неговия капацитет да го носи съответно на всички останали данъкоплатци” [6]. Смята се, че принципът на възможността за плащане е приложен, ако са изпълнени два критерия: хоризонтална и вертикална справедливост. Хоризонталната справедливост изисква лица с еднаква възможност за плащане да бъдат облагани еднакво, т. е. да плащат еднакви по размер данъци. Вертикална справедли-

⁴ Тук не е възможно да разгледаме изчерпателно системите от данъчни принципи, както и всички идеални данъчни системи, а ще се спрем на най-популярните.

вост е налице, когато данъкоплатците с по-голяма възможност за плащане носят (свръхпропорционално) по-голямо данъчно бреме от онези с по-малки икономически възможности.

Хоризонталната справедливост е важен критерий за данъчното облагане, защото тя изисква всеобщо и еднакво облагане, без изключения и дискриминиращи разпоредби. За да бъде тя приложена е необходимо да бъде намерен индикатор за възможността за плащане. Най-подходящият индикатор е доходът – той категориално е най-пряко свързан с нея, а и размерът му (в парично изражение) за определен период от време лесно се определя и контролира. Имуществото също е свързано с възможността за плащане – то носи доходи, има осигурителен и властови ефект и т. н. Централен проблем при облагането му е как то да бъде оценено. Потреблението отразява възможността за плащане индиректно. За разлика от хоризонталната, вертикалната справедливост е оспорван критерий [7, р. 228-231]. За да бъде той приложен, трябва не само да се намери индикатор, но в зависимост от стойностите му данъкоплатците трябва да бъдат класифицирани в групи, които по вертикала да бъдат облагани различно (по-голяма възможност за плащане се облага свръхпропорционално повече). Теорията на жертвата не дава предписания нито как да определим ширината на интервалите (групите) по избрания индикатор, нито по

каква тарифа да ги облагаме. Тези два елемента обаче са съществени за определянето размера на данъка, дължим от всеки данъкоплатец, а следователно и за убеждението му дали той е справедливо облаган или не. В практиката се постига „равномерност на жертвите“ чрез прилагането на прогресивна тарифа (т. е. по-голяма възможност за плащане се облага с по-голям данъчен размер), но теорията доказва, че пропорционална и дори регресивна тарифа също могат да доведат до същия резултат – „равномерност на жертвите“ [8, р. 243-244]. Тази неопределеност на вертикалната справедливост я прави проблемна като критерий за възможността за плащане, защото едва ли не всяка данъчна политика може да се обоснове с него. Затова няма да анализираме приложението на този критерий при облагането на труда в България⁵.

Докато принципът на възможността за плащане е ограничен в сферата на разпределението на данъчното бреме между данъкоплатците, другият фундаментален съвременен принцип – принципът на еквивалентност (принцип на ползата), има по-широк обхват. Той засяга не само данъчното бреме, но и благата, получавани от публичната власт срещу него. Според този принцип ползвателите на

⁵ Хол и Рабушка твърдят, че принципът на възможността за плащане се свързва само с критерия хоризонтална справедливост, а вертикалната справедливост е отделен принцип. Този подход ще възприемем и тук [9, р. 42].

блага, предоставяни от публичната власт, трябва да плащат за тях съответно на онова, което получават. Или, данъчното облагане не представлява загуба на полза за данъкоплатците, защото то е цената за получаваните от тях (и доставяни от публичната власт) блага. Въпреки очевидната справедливост на такова облагане, очевидна е и неговата неприложимост, защото е невъзможно да бъдат измерени благата, които всеки отделен данъкоплатец получава от публичната власт, за да бъдат изчислени на тази база и данъците, които той конкретно ѝ дължи. Поради това няма да анализираме приложението на този принцип при облагането на труда в нашата страна.

В древността и средните векове значението на данъците върху потреблението (главно акцизи и мита) е било голямо. Прилагани са и различни данъци върху имуществата, но те не са били всеобщи, а още по-малко е било възможно облагането им с прогресивна скала. Следователно принципът на възможността за плащане не е бил приложен и тогавашната ситуация отговаряла на принципа на еквивалентност – например при потребление на повече акцизни стоки, т. е. при извлечена по-голяма полза, се дължи (пропорционално) повече акциз. През XIX в., след дългогодишни дискусии и обрати, в Европа се налага данъкът върху доходите, наричан тогава „царицата на данъците”. Той еволюира до синтетичен данък върху общия доход (данък, обхващащ всички до-

ходи на данъкоплатците). С навлизането му значението на данъците върху потреблението и имуществото намалява, а принципът на ползата е изместен от принципа на възможността за плащане.

В днешната епоха на рационалност и вяра в пазара моралното понятие „справедливост” не е твърде убедително. По-солидни аргументи за оценка на данъчното облагане дава понятието „ефективност”, което (най-общо) е свързано с: липса на изключения от облагането, минимално влияние на данъците върху пазарния механизъм и ниски данъчни размери. Ако данъкоплатецът не може (легално) да направи нищо, за да намали или избегне данък, т. е. всички негови алтернативи на икономическо поведение се облагат еднакво, казваме, че този данък е неутрален или недеформиращ. Въпреки че неутралността все повече се налага като определящ принцип на данъчните системи, тя вероятно е също толкова стара, колкото и самото облагане. Поголовният данък например, прилаган от дълбока древност, е типичен пример за неутрален данък. При него, независимо от дейността на даден индивид, от неговия доход и богатство, докато той има глава, трябва да плаща данък (на глава) и нищо рационално не може да направи, за да го избегне или намали⁶.

⁶ В Библията например е дадена „дефиниция” на поголовния данък: „Богатият да не даде повече, и сиромахът да не даде по-малко, от половин сикъл” Изход (30:15).

Данъци, подобни на поголовния, са познати като данъци с фиксирана сума. Консервативното правителство на Маргарет Татчер във Великобритания направи опит през 80-те години на XX в. да въведе подобен данък (т. нар. *poll tax*), което предизвика протести не само в страната, но и в чужбина. Въпреки че подобни данъци са твърде примитивни, за да бъдат прилагани в днешните демокрации, те имат поне две достойнства – не могат да бъдат заобикаляни (или намалени) и са пределно прости. Доказва се, че общият данък върху потреблението с единен размер е еквивалентен на данък с фиксирана сума и следователно е неутрален и ефективен [10, р. 157-177].

2.3. Плосък данък – концепция за идеален данък върху личните доходи

С налагането на неокласическата доктрина през 80-те години на миналия век ролята на пазара в икономиката нараства и логично изпъква въпросът доколко данъчното облагане го деформира. Всяка деформация е източник на неефективност в икономиката и представлява загуба на благосъстояние за обществото, измервана с т. нар. мъртво тегло [10, р. 99-116]. Деформация може да предизвика както данъчната основа, в т. ч. изключенията при формирането ѝ, така и прогресивната данъчна тарифа, следствие от принципа на хоризонталната справедливост. При доходните данъци такава тарифа влияе върху стимулите за

предлагане на труд и е източник на неефективност в стопанството.

Търси се облагане с недеформираща основа и тарифа, което да е практически приложимо. Опитът за въвеждане на данък с фиксирана сума във Великобритания се проваля, което има силен отзвук в целия цивилизован свят. Остава алтернативата за общо облагане на потреблението с единен данъчен размер. Но то вече се облага с данък върху добавената стойност (или подобни на него оборотни данъци). Политически непопулярно е те да бъдат повишени, за да компенсират евентуално отпадане на деформиращите доходни данъци. Остава възможността да се създаде такъв дизайн на доходно облагане, което *de facto* да облага потреблението и така да се гарантира неутралността му. Най-популярната реализация на тази идея е т. нар. плосък данък на американските професори Хол и Рабушка. С него се облага потреблението, той е с пределно опростена структура, базира се на една единствена ставка и не допуска изключения. Плоският данък е в голяма степен неутрален. В основния си вид [9] той всъщност се състои от два данъка – данък върху доходите от труд (заплати, хонорари, пенсии) и данък върху доходите от капитал (бизнес), които прилагат единен нисък пропорционален данъчен размер. При първия данък доходите от труд се облагат, независимо от правната форма, в която са получени (напр. независимо дали са

по трудови или извънтрудови правоотношения, дали като заплата или пенсия). При формирането на данъчната основа се допуска приспадането на необлагаем минимум, който варира в зависимост от семейния статус и броя на зависимите от данъкоплатеца индивиди, т. е. този данък е неявно прогресивен. Други изключения и облекчения не се допускат. Доходите на индивида от капитал (лихви, дивиденди и др.) не се обхващат. С данък върху доходите от бизнес се облагат положителните парични потоци от нефинансови трансакции на всички форми на бизнес, които икономическият индивид упражнява, в т. ч. свободни професии, собственост върху фирми (юридически лица) и др. Финансовите трансакции (напр. получаване и изплащане на кредит) не оказват влияние при формирането на данъчната основа. Инвестиционните разходи се признават изцяло в годината на реализирането им. Данъчната тарифа на данъка върху доходите от бизнес е строго пропорционална и с размер, равен на номиналния размер на данъка върху доходите от труд.

3. Облагане на доходите от труд в България

Доходите от труд у нас се облагат в рамките на данъка върху доходите на физическите лица⁷.

⁷ Патентният данък е алтернативен на личния подоходен данък, но той няма да бъде разглеждан тук, защото е потенциален данък върху дребния бизнес, а не върху труда.

В сегашната си структура той беше въведен през 1997 г., като замени данъка върху общия доход, действащ в България от 50-те години на XX век. От въвеждането си данъкът върху доходите на физическите лица (личния подоходен данък) претърпя множество промени. Например през 1997 г. той обхващаше 66 члена, докато през 2011 г. те са вече 86 и повечето от тях са променени многократно. Особеното е, че облагането на общия доход на физическите лица „съжителства“ в Закона за данъците върху доходите на физическите лица с други данъци – т. нар. окончателни данъци. До 2007 г. общият доход се облагаше с пределна етажна тарифа, която през 2008 г. беше заменена с пропорционална десетпроцентна⁸. Класически синтетичен данък, българският личен подоходен данък е основан не на икономическата класификация на факторите на икономическата дейност – труд и капитал, и на перспективата на икономическия индивид, а на юридическото деление на лицата на физически и юридически⁹. Поради това в неговите рам-

⁸ За тарифите от 1997 до 2004 г. [3, с. 76].

⁹ Противопоставянето на плоския и българския подоходен данък вероятно е неразбираемо и объркващо, предвид общоизвестното твърдение, че в България беше въведен плосък данък. Това твърдение е напълно безпочвено и е медиен ефект. В България няма плосък данък, както става непосредствено ясно и от сравнението му с действащия в България подоходен данък въз основа на настоящото изследване.

ки доходите от труд се облагат заедно с тези от капитал и, за да бъде анализирано облагането им (в т. ч. и в сравнение с това на доходите от капитал), те трябва да бъдат отграничени. Това значи да бъде представена общата схема за облагане на доходите и очертани в нея тези от труд.

3.1. Обща схема за облагане на личните доходи

Обект на облагане с личен данък са всички доходи на физическите лица. Въпреки че доходът е централното му понятие, Законът за облагане доходите на физическите лица не го дефинира експлицитно, а само свързва доходите с източниците им, които са:

- трудови правоотношения;
- стопанска дейност като едноличен търговец;
- друга стопанска дейност, в т. ч. по извънтрудови правоотношения;
- наеми;
- продажба на имущество;
- други.

От облагане са изключени реди доходи – напр. от лихви по влогове и облигации, от покупко-продажба на ценни книжа на регулирания капиталов пазар, от задължителни и доброволни пенсии, арендуване на земя и др.

На всеки източник на доходи се присвоява данъчна основа (на някои източници повече от една, които се събират в обща основа от източника). Пет от тези основи (без тази за доходите от дейност като

едноличен търговец) се събират в обща данъчна основа. От нея се приспадат облекчения, които са за:

- лица с намалена работоспособност;
- доброволно осигуряване и застраховане;
- гарения;
- млади семейства.

Върху общата данъчна основа, след приспадане на данъчните облекчения, се налага пропорционална 10 процентна ставка.

Успоредно с облагането на общата данъчна основа (общия доход) с окончателен данък (с различни размери) се облагат доходите от:

- дивиденди и ликвидационни дялове;
- обратно получаване на внесените суми по застраховки „Живот“;
- от обратно получаване на внесените суми за социално и здравно осигуряване, ако не се използвани по предназначението, за което са били внесени;
- данъчната основа за доходите от дейност като едноличен търговец.

3.2. Облагане на доходите от труд

За критерий при отграничаването на доходите от труд в рамките на доходите на физическите лица в България ще използваме плоския данък. Следователно доходи от труд са заплатите (от трудови правоотношения), възнаграждения по извънтрудови правоотношения и пенсиите (задължителни и доброволни).

3.2.1. Доходи от трудови правоотношения

Облагаемият доход от трудови правоотношения, т. е. доход по трудов договор, е „трудоовото възнаграждение и всички други плащания от работодателя, с изключение на” каталог от 16 точки и 9 подточки (чл. 24 ЗДДФЛ), в т. ч.:

1. стойността на:

а) безплатната храна, предоставена в натура по Кодекса на труда;

б) безплатната предпазна храна и противоотровите;

. . . .

е) ваучерите за храна, получени в размера и по реда на ЗКПО;

2. стойността на специалното работно облекло и предпазните средства;

. . . .

5. стойността на пътните, квартирните и дневните командировъчни пари;

. . . .

9. социалните разходи и разходите за транспорт от местоживеенето до местоработата за сметка на работодателя;

. . . .

12. направените от работодателя социални разходи до 60 лв. месечно за вноски/премии за допълнително доброволно осигуряване, доброволно здравно осигуряване и/или застраховка „Живот” и др.

Данъчната основа за доходите от трудови правоотношения се определя, като от облагаемия доход се приспаднат социалните и

здравните осигуровки за сметка на физическото лице.

3.2.2. Доходи от труд по извънтрудови правоотношения

Доходите от труд по извънтрудови правоотношения са в рамките на доходите от друга стопанска дейност (третият източник от горе надолу). Облагаемият доход се определя, като придобитият доход се намалява с 25 на сто разходи. Данъчната основа се получава, като облагаемият доход се намали с вноските за социално и здравно осигуряване за сметка на лицето.

3.2.3. Доходи от пенсии

Пенсиите в България са задължителни и допълнителни доброволни. Вноските за задължителните са признат разход при формирането на данъчната основа (вж. по-горе), а при получаването им са необлагаеми. Вноските за допълнителни доброволни пенсии до 60 лв. не се смятат за трудов доход, ако са платени от работодател на работник на трудов договор, и са данъчно признат разход в размер до 10 на сто от общата данъчна основа, ако са за сметка на работника. Ако се правят вноски, превишаващи тези два лимита, които могат да се прилагат кумулативно, горницата се внася от нетен доход. При получаването си допълнителната доброволна пенсия е необлагаема. Облагаеми с 10 на сто са само обратно получените суми от пенсионно осигуряване, ако не са използвани по предназначението,

за което са били внесени. С други думи, пенсиите в България са необлагаеми.

4. Анализ на облагането на труда в България

За разлика от плоския данък, който е структуриран върху икономически критерии и се състои съответно от данък върху доходите от труд и данък върху доходите от бизнес (капитал), дължими (в материален смисъл) от икономическия индивид¹⁰, българският личен данък е центриран върху физическото лице в чисто юридическото му значение и обхваща всички негови доходи, т. е. доходите му от труд и от бизнес (капитал) смесено. Успоредно с него действа корпоративния данък, с който се облагат юридическите лица, развиващи главно бизнес.

Личният подоходен данък не е неутрален в частта си за облагане на труда, поради начина за формиране на данъчната основа. За една и съща трудова дейност и възнаграждение може да се плати до с 25 на сто по-нисък данък, ако тя бъде представена като доход от извънтрудови правоотношения, а не като доходи от трудови. Разбира се, 25 на сто по-малко данък е максимална сума, докато реално спестената зависи от спецификата на трудовата дейност и от кон-

кретните договарки в гражданския договор. Цитираните по-горе плащания от работодател към работник, които не се смятат за доход от трудови правоотношения, са разходи за дейността на работника, поети от работодателя – напр. разходи за специална храна, за ваучери за храна, за транспорт до работното място, за специално облекло, за командировки, пътни, квартирни, за доброволна пенсия до 60 лв. месечно и т. н., а според гражданския договор те може да са изцяло за сметка на работника и да влизат във въпросната граница от 25 на сто данъчно признати разходи по извънтрудови правоотношения. Така разликата в данъка върху доходите от труд под формата на трудово правоотношение, от една страна, и извънтрудово – от друга, може да е не само по малка от 25 на сто, но и в полза на трудовото, ако тези плащания са повече от 25 на сто от общите плащания на работодателя към работника. Или, българският личен данък не е неутрален при облагането на труда и допуска възможности за данъчни „маневри”, зависещи от конкретния случай.

Докато доходите от трудови и извънтрудови правоотношения се облагат, доходите от пенсии не подлежат на облагане. Насочващата норма в този случай е: формирайте в максимална степен пенсии (по-специално, доброволни в допустимите лимити), а не настоящ доход! Данъчното фаворизиране на бъдещия доход под формата на пенсии означава интертемпорална

¹⁰ Това, че се плащат на фирмено равнище не значи, че данъчният носител е фирмата. Плоският данък е конструиран според презумпцията, че данъчен носител е винаги икономическият индивид.

деформация на пазарно установеното с лихвения процент отношение между сегашен и бъдещ доход.

Очевидно е, че не е спазен и критерият за хоризонтална справедливост – две лица в еднакво икономическо положение, извършващи една и съща икономическа дейност за едно и също заплащане, но на различен договор, могат да платят различен данък; от две лица в еднакво икономическо положение онова, което трансформира дохода си в максимална степен в допълнителна доброволна пенсия (изчерпва горните лимити) е данъчно по-добре поставено от другото лице, което няма вноски за допълнителна доброволна пенсия.

Тъй като тарифата за облагане на доходите е единна за общата данъчна основа и пропорционална (без необлагаем минимум), тя не развива скрита прогресия и от нея не произтича преразпределяне на доход. За сметка на това българският данък допуска ред изключения от облагането, както и облекчения, които се свързват с насочване и преразпределяне на доход в обществото.

Изключените от облагане доходи, които са главно от капитал (ценни книжа, аренда на земеделски земи, продажба на имуществва и др.), водят до преразпределяне на данъчното бреме от труда към капитала. Като насочващи норми те преследват развитие на организирания капиталов пазар в България (доходите от покупко-продажба на ценни книжа на него са освободени

от облагане), на пазара на земеделска земя (арендата на земя не се облага), на пенсионното осигуряване (пенсиите не се облагат).

Насочващите норми, свързани с облекченията преследват не само формирането на пенсии, но стимулират даряването и меценатството, както и създаването на млади семейства, в т.ч. закупуването на жилища на кредит от тях. Въпреки че в България не се прилага класическо семейно подоходно облагане, което е въведено дори в плоския данък, облекчението за закупуване на жилища от млади семейства може да бъде интерпретирано като ограничено семейно облагане. Разбира се, с това облекчение се подкрепя банковия сектор и строителния бранш.

Изброените насочващи норми вследствие на облекченията предполагат преразпределяне между различните групи данъкоплатци. Особеното е, че това преразпределяне е на общия им доход, в който не могат да бъдат отграничени доходите от труд. Ако някой гържи да бъде дарител и меценат, поради което плаща по-малко личен данък, другите трябва да плащат повече, за да може държавата да набере необходимата ѝ за финансиране сума. Същото е положението и при младите семейства. За да ги има и да имат те жилище, закупено с банков кредит, другите семейства и несемейни данъкоплатци трябва да плащат повече. Облекчението за инвалиди е типичен пример социален трансфер от пълноценните

данъкоплатци към тези с ограничена работоспособност.

Оценен въз основа на неутралната база на плоския данък и по-специално на базата данъка върху доходите от труд, облагането на труда в България показва ред изкривяващи ефекти, породени от данъчната основа. Конкретни-

те причини за тях са различното данъчно третиране на доходите от трудови и извънтрудови правоотношения, както и допуснатите в закона изключения от облагане и облекчения (в т. ч. по отношение на пенсиите).

ЛИТЕРАТУРА

1. Мъсгрейв, Р., П. Мъсгрейв, *Държавни финанси – теория и практика*, Отворено общество, С., 1998.
2. Рикардо, Д., *За принципите на политическата икономия и данъчното облагане*, Рата, С., 2006.
3. Пашев, К., *Данъчна политика и администрация. Теория и практика*, Св. Климент Охридски, С., 2006.
4. Стоянов, В., *Основи на финансите*, т. I, 7 изд., Галук, С., 2003.
5. Смит, А., *Богатството на народите*, С., Рата, 2006.
6. Larking, Barry (ed.), *IBFD International Tax Glossary*, 4th ed., Amsterdam: nwb, 2005.
7. Musgrave, R. A., P. B. Musgrave, *Public Finance in Theory and Practice*, 5th ed., New York: Mc Graw – Hill, 1989.
8. Brümmerhof, D., *Finanzwissenschaft*. 6. Aufl., München/Wien, Oldenbourg, 1992.
9. Hall, R. E., A. Rabushka, *The Flat Tax*. 2nd ed., Stanford: Hoover Press, 1995.
10. Homburg, S., *Allgemeine Steuerlehre*. 4. Aufl., München: Vahlen, 2005.